

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักภavana ๔*

The Development of Students' Learning Activities based on Bhāvanā

พระมหาอุดร อุตตโร (มากดี)**

Phramaha Udorn Uttaro (Makdee)

พระครูสิริภุญชรินทร์ (จิตสกลโค ดิษสวรร์)***

Phrakhru Siriphurinitat (Thitasaggo Ditsawan)

พระมหาสุพจน์ สุเมโธ (พานทอง)****

Phramaha Supot Sumato (Phanthong)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonsawan campus, Thailand

Email.com: udon921@gmail.com

Received: January 05, 2023

Revised: March 01, 2023

Accepted: March 09, 2023

บทคัดย่อ

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักภavana ๔ เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนใช้การเรียนรู้จากกิจกรรมแก้ปัญหา เสนอแนะแนวทางร่วมกันของกลุ่มสมาชิก ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะพัฒนาในการเรียนรู้ เข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณเพื่อให้ได้แนวทางการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด โดยการนำหลักภavana ๔ ในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติ คือ (๑) พัฒนาการด้านกายภavana มีการฝึกปฏิบัตินักเรียนให้เดิน ยืน นั่ง สวดมนต์ไหว้พระประจำวัน (๒) พัฒนาการด้านศีลภavana ได้ฝึกปฏิบัติด้วยการทำสมาธิก่อนเรียนทุกวิชา การใช้คำว่า ดี ดี ดี คือ คิดดี พูดดี ทำดี (๓) พัฒนาการด้านจิตภavana ได้ฝึกอบรมจิตใจด้วยค่ายคุณธรรม และ (๔) พัฒนาการด้านปัญญาภavana มีการจัดกิจกรรมแข่งขัน

* บทความนี้ได้พัฒนาจากหนังสือสารนิพนธ์ ที่พิมพ์เผยแพร่ เนื่องในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๕ ณ อาคาร มวก ๔๘ พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๘-๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๕.

** พระมหาอุดร อุตตโร (มากดี), ผศ.ดร. Phramaha Udorn Uttaro (Makdee), Asst. Prof.Dr. นิสิตปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

*** พระครูสิริภุญชรินทร์ (จิตสกลโค ดิษสวรร์), ผศ.ดร. Phrakhru Siriphurinitat Thitasaggo (Ditsawan), Asst.Prof.Dr. อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

**** พระมหาสุพจน์ สุเมโธ (พานทอง), ผศ.ดร. Phramaha Supot Sumato (Phanthong), รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ความรู้ด้านคุณธรรม ด้านบรรยากาศและด้านปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียนและชุมชน จึงทำให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ: การพัฒนา; กิจกรรมการเรียนรู้; หลักภavana ๔

Abstract

The development of learning activities based on *Bhāvanā* (the Four Developments) for students emphasizes on having students solve problems from learning through activities as the activities provide the following opportunities for students: suggesting common solutions among group members; understanding and analyzing information based on critical thinking in order to archive the best solution possible. *Bhāvanā* (the Four Developments) can be applied as the way of practice in the following aspects: (1) *Kāya-Bhāvanā* (physical development) by having students to walk, stand, sit, and chant the Buddha statues; (2) *Sīla-Bhāvanā* (moral development) by cultivating concentration before each class, as well as thinking good, speaking good, and doing good; (3) *Citta-Bhāvanā* (mental development) through mental training acquired at the morality camp; and (4) *Pañña-Bhāvanā* (wisdom development) by organizing activities in which students compete for moral knowledge as well as environmental knowledge and interaction in schools and communities in order to achieve peaceful coexistence in society.

Keywords: Development; Students; Learning Activities; 4 *Bhāvanā*

บทนำ

ปัจจุบันการศึกษามีความสำคัญกับการพัฒนาประเทศเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า แก้ปัญหาต่าง ๆ สามารถพัฒนาตนเองให้ก้าวทันกับยุคของการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอยู่ตลอดเวลา ในสถานการณ์ปัจจุบันของสังคมไทย กระแสการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะของฝีมือแรงงานหรือการเตรียม “คน” ให้มีคุณภาพทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกยุคโลกาภิวัตน์ล้วนแต่ส่งผลให้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นในสังคม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม “การศึกษามีความสำคัญสูงสุดและมีบทบาทต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ ฉะนั้น ต้องจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์

ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข”^๑

กิจกรรมการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการสร้างสรรค์ทางปัญญา (Constructivism) ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าเนื้อหาวิชา เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้หรือสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตนเอง ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงผ่านสื่อหรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีครูผู้สอนเป็นผู้แนะนำ กระตุ้น หรืออำนวยความสะดวก ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ขึ้น โดยกระบวนการคิดขั้นสูง กล่าวคือผู้เรียนมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการประเมินค่าจากสิ่งที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนรู้ ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีความหมายและนำไปใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๒

สังคมไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ มุ่งเน้นให้ศาสนิกชนปฏิบัติตนในแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสม ทั้งทางกาย วาจา และใจ โดยการนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเรื่อยมาตั้งแต่อดีตกาล^๓ การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามแนวพุทธศาสตร์เป็นขั้นตอนการจัดกิจกรรมของครูที่มุ่งเน้นกระตุ้นให้ผู้เรียนได้สัมผัส รับรู้ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจากการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชั้นเรียน เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสู่ความเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข เต็มตามศักยภาพของผู้เรียนยุคใหม่ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา สอดคล้องกับหลักภาวนา ๔ อันประกอบด้วย พัฒนาการทางด้านกาย (กายภาวนา) พัฒนาการทางด้านสังคม (ศีลภาวนา) พัฒนาการทางด้านจิต (จิตภาวนา) พัฒนาการทางด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชีวิตตามวิถีทางที่ดี โดยให้ผู้เรียนตระหนักถึงการนำหลักธรรมไปใช้ปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดีมีจริยธรรมที่ดีงาม เพื่อที่จะได้เติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่ดีมีประสิทธิภาพของบ้านเมืองและประเทศชาติในอนาคต

^๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๓๑.

^๒ สดภาพ พุทฺธมฺภิกฺขุ, คุณภาพผู้เรียน เกิดจากกระบวนการเรียนรู้, (สระแก้ว: คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตสระแก้ว, ๒๕๕๘), หน้า ๔.

^๓ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานเบื้องต้นการเสริมสร้างคุณธรรมในระบบการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: วิ.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๐), หน้า ๑-๒.

^๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถีพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๓.

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

แนวความคิดเกี่ยวกับ “การพัฒนา” เริ่มมีมาตั้งแต่อดีตกาล ด้วยการที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมดำรงชีวิตด้วยการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมแล้วมีการคัดเลือกผู้นำ เพื่อดำเนินการพัฒนากลุ่มของตนเองเพื่อการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ อันเป็นการปฏิบัติสืบทอดกันมา กระทั่งถึงปัจจุบันก็ยังมีพัฒนากันอยู่ตลอดไป นับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา การกำหนดแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาก็ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากสำนักคิดต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุดังกล่าว คำว่า “การพัฒนา” จึงได้กลายเป็นคำที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก เพราะจากการที่ประเทศต่าง ๆ ต้องประสบกับปัญหาจากสงคราม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสวงหาแนวทางและวิธีการเพื่อดำเนินการปรับปรุง พื้นฟู แก้ไขสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในประเทศของตนเอง จึงทำให้มีการนำคำว่า “การพัฒนา” ไปใช้ในหลายรูปแบบ ดังนั้น การนำคำว่า “การพัฒนา” ไปใช้ ก็จะมี ความหมายแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ที่นำไปใช้ โดยเนื้อหาในบทความวิชาการนี้เป็นการกล่าวถึงพื้นฐานของแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าโดยทั่ว ๆ ไป เช่น การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ คือ การทำให้สิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้น สอนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาจึงเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง และมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว ทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไปโดยมุ่งหมายว่า ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า สภาพเก่าแต่โดยธรรมชาติแล้วเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นย่อมเกิดปัญหาในตัวเองเพียงแต่ว่าจะมีปัญหามากหรือปัญหาน้อยต่อการยอมรับการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ทำให้ความหมายการพัฒนาจะสามารถตีความหมายได้ ๒ นัยด้วยกัน คือ^๕

๑. “การพัฒนา” ในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญในด้านวัตถุรูปแบบ และในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

๒. “การพัฒนา” ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

^๕ นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๐).

นอกจากนี้ การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบอุตสาหกรรม และการผลิตด้วยเทคโนโลยี ที่ทันสมัย ด้วยนักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์ ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีนิยม เป็นสังคมสมัยใหม่ที่ทันสมัย^๖ หรือการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของมนุษย์ด้วยเทคโนโลยีนั่นเอง^๗ ในทางเทคโนโลยีแตกต่างออกไปโดยหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความหมายอีกแนวทางหนึ่ง^๘

จากความหมาย การพัฒนา ที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น คือ การทำให้เปลี่ยนแปลง การทำให้ดีขึ้น ทำให้เจริญขึ้น ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต โดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม

กิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการนำหลักสูตรไปปรับใช้ในระดับชั้นเรียนและกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ช่วยให้ครูได้วางแผนการสอนเตรียมการสอนไว้ล่วงหน้า อันจะส่งผลให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ^๙

ความหมายของกิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้ เป็นส่วนที่แสดงวิธีดำเนินการสอนหรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนทำเป็นลำดับขั้นตอน ๔ ชั้น คือ

- ๑) ชั้นผู้สอนนำเข้าสู่บทเรียน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเตรียมผู้เรียนให้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้
- ๒) ชั้นผู้เรียนทำกิจกรรม ให้ผู้เรียนเรียนเนื้อหา โดยผ่านกระบวนการการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นลำดับ ใช้กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง การลงมือปฏิบัติ การสร้างความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นต้น ผู้สอนเลือกรูปแบบการสอน วิธีการสอน และเทคนิค

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

^๗ อ้างแล้ว, หน้า ๑๓.

^๘ สนธยา พลศรี, *เครือข่ายของการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

^๙ ทิศนา ขัมมณี, *การวิทยาการด้านความคิด*, (กรุงเทพมหานคร: เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมนเนจเม้นท์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๗.

การสอนที่เหมาะสมมาผสมผสานออกแบบร่วมกับกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้

๓) **ขั้นผู้เรียนสรุป** เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนสรุปความรู้จากการทำกิจกรรม เป็นการย้ำใจความสำคัญของเรื่องที่เรียน ผู้เรียนอาจสรุปเป็นแผนภาพ รายงานการแสดง หรือผลงาน

๔) **ขั้นวัดผล** เป็นกิจกรรมตรวจสอบผู้เรียนมีพฤติกรรมตามที่ระบุไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่ ผู้สอนใช้สถานการณ์ที่กำหนดให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรม และผู้สอนใช้เกณฑ์ประเมินการเรียนรู้^{๑๐}

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้ โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลนั้นจะเกิดขึ้นค่อนข้างถาวรหรือถาวร^{๑๑}

อาภรณ์ ใจเที่ยง กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง การปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและการเรียนรู้ของนักเรียนบรรลุจุดประสงค์การสอนที่กำหนดไว้^{๑๒}

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายคำว่า “กิจกรรม (Activity)” ไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้หรือสร้างนิสัยที่มีลำดับขั้นตอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์^{๑๓}

จากความหมายของกิจกรรมการเรียนรู้สรุปได้ว่า หมายถึง ขั้นตอนที่ใช้ในการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ แนวทางการสอนของครูที่กำหนดไว้ล่วงหน้าเป็นสายลักษณะอักษร มีการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นขั้นตอนหรือกระบวนการเรียนการสอนที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยมีการปฏิบัติงาน มีรายละเอียดชัดเจนว่าในแต่ละขั้นของกิจกรรม ผู้สอนมีบทบาทหน้าที่ใด ผู้เรียนมีบทบาทหน้าที่อย่างไร เพื่อให้เกิดการเรียนรู้โดยครูหรือผู้อื่นสามารถนำเอกสารนั้นไปสอนในห้องเรียนได้เลย

^{๑๐} ชนาธิป พรกุล, การออกแบบการสอน, (กรุงเทพมหานคร: วี ปรี้น, ๒๕๕๕), หน้า ๙๐-๙๑.

^{๑๑} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, การจัดการเรียนรู้แนวใหม่, (นนทบุรี: สหมิตรพรีนติ้งแอนด์พลีลิสซิง, ๒๕๕๓), หน้า ๔๘.

^{๑๒} อาภรณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๕๓), หน้า ๗๒.

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

องค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้

จิราภรณ์ บุญประเสริฐ และคณะกล่าวว่า องค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้มี ๓ ส่วนประกอบหลัก ได้แก่

๑. จุดประสงค์การเรียนรู้ (Objective) คือ สิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน
๒. การเรียนการสอน (Learning) คือ กระบวนการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้
๓. การวัดผลและประเมินผล (Evaluation) คือ สิ่งที่ต้องการตรวจสอบผู้เรียนว่าเกิดการเรียนรู้และมีพฤติกรรม หรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่อย่างน้อยเพียงใด^{๑๔}

วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์ ได้สรุปองค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ดังนี้

๑. กลุ่มสาระการเรียนรู้หน่วยที่จัดการเรียนรู้และสาระสำคัญของเรื่อง
๒. จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม
๓. สาระการเรียนรู้
๔. กิจกรรมการจัดการเรียนรู้
๕. สื่อการจัดการเรียนรู้
๖. วัดผลประเมินผล^{๑๕}

สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ ได้สรุปองค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ดังนี้

๑. ผลการเรียนรู้
๒. จุดประสงค์การเรียนรู้
 - ๑) จุดประสงค์ปลายทาง
 - ๒) จุดประสงค์นำทาง
๓. เนื้อหาสาระ
๔. กิจกรรมการเรียนรู้
๕. สื่อการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้
๖. การวัดและประเมินผล

^{๑๔} จิราภรณ์ บุญประเสริฐ และคณะ, การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ หน่วยการเรียนรู้เรื่องไฟฟ้า กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

^{๑๕} วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์, เอกสารประกอบการสอน พัฒนาการเรียนการสอน, (มหาสารคาม: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๔.

- ๑) วิธีการวัดและประเมินผล
- ๒) เครื่องมือวัดและประเมินผล
- ๓) เกณฑ์การวัดและประเมินผล
๗. กิจกรรมเสนอแนะ (ถ้ามี)^{๑๖}

จากการที่องค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า องค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัด สาระสำคัญ สาระการเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ สื่อแหล่งเรียนรู้การวัดและประเมินผลและบันทึกหลังการจัดการเรียนรู้ โดยองค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้สื่อสังคัมร่วมกับเทคนิคระดมสมอง ประกอบไปด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัดสาระสำคัญ สาระการเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ สื่อแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผลและบันทึกหลังการจัดการเรียนรู้

หลักภavana ๔

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา มีความสอดคล้องเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดี คำว่า ภavana เป็นคำนามในภาษาบาลี มีรูปกิริยาศัพท์เป็น ภเวติ มีความหมายตรงกับคำว่า วมฤตติ ซึ่งแปลว่า เจริญหรือพัฒนาที่ใช้ในภาษาไทย^{๑๗} คำว่า ภavana^{๑๘} ในคำสอนของพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำให้มีขึ้นการทำให้เกิดขึ้นและให้เป็นรูปธรรม เช่น การเจริญ, การบำเพ็ญ, การฝึกอบรมและยังหมายถึง การพัฒนาเพื่อทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น โดยมีความหมายครอบคลุมถึงการปฏิบัติธรรมทั้งหมดที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณธรรมภายในตน^{๑๙}

หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้พัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักภavana ๔ คือ

- ๑) พัฒนากาย หรือการทำให้ร่างกายเติบโตแข็งแรง มีสุขภาพดี
- ๒) พัฒนาศีล หรือพัฒนาทางสังคม ศีลคือการอยู่ร่วมสังคมโดยไม่เบียดเบียนกันแต่มีชีวิตที่เกื้อกูลต่อกัน และมีวินัย

^{๑๖} สุคนธ์ สิ้นธพานนท์ และคณะ, การจัดการบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒.

^{๑๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๒), หน้า ๕๘๐.

^{๑๘} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๗๕๕๒-๗๕๑๔/๓๑๑-๓๑๒.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

๓) พัฒนาจิตใจ หรือพัฒนาทางอารมณ์ ก็คือเรื่องของจิตใจนั่นเอง

๔) พัฒนาปัญญา หรือพัฒนาการทางปัญญาแก้ไขข้อติดขัดขจัดปัญหา ซึ่งเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยที่ได้รับการกล่อมเกลาคำสอนของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคแรกประวัติศาสตร์ชาติไทยจนกล่าวได้ว่าวิถีพุทธ คือวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่ จนมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับ^{๒๐}

การพัฒนาที่อยู่ ๔ ประเภท

๑) กายภavana คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรม ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สีลภavana คือการเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภavana คือ การเจริญจิต พัฒนาจิตการฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีการเมตตา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียรอดทน มีสมาธิและสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภavana คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญาการฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนานั้นต้องพัฒนาร่วมกันหลายอย่างเช่น การพัฒนากาย การพัฒนาจิต การพัฒนาปัญญา เข้าด้วยกันจึงจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยไม่เน้นอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๒๑}

การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักภavana อันประกอบด้วย

๑) พัฒนาการทางด้านกาย (กายภavana) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้รู้สิ่งเร้าภายนอก ผ่านการสัมผัสทางด้านร่างกาย

๒) พัฒนาการทางด้านสังคม (ศีลภavana) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนระดมสมองร่วมกันทำงานเป็นกลุ่มเพื่อสืบค้นข้อมูล

^{๒๐} กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการจัดกิจกรรมการอ่านเชิงวิเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเนชั่นมันตีมิเดียร์กรุ๊ป จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๑-๒.

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส. อาร์. พรินเตอร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕.

๓) พัฒนาการทางด้านจิต (จิตตภาวนา) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนระลึกอยู่กับลมหายใจด้วยการทำสมาธิ ก่อนเรียนหลักการหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน

๔) พัฒนาการทางด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนวิเคราะห์สติปัญญาเพื่อแยกแยะ ข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น^{๒๒} ซึ่งมีกระบวนการ ได้แก่

๑) กายภาวนา คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กายของเรากับสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น การบริโภคในชีวิตประจำวัน เราจะต้องรู้ว่าเราบริโภคสิ่งต่างๆ เพื่อประโยชน์อะไร เช่น บริโภคเพื่อสุขภาพ เพื่อประโยชน์ต่อร่างกาย มีใช้การบริโภคตามความอยาก ฯลฯ

๒) สีสภาวนา คือ การฝึกความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา คือ การพัฒนาจิตให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส ฯลฯ

๔) ปัญญาภาวนา คือ การฝึกปัญญา ให้รู้ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลก และชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยสภาวะทางปัญญา

จากที่กล่าวมาข้างต้น การนำหลักหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ ของนักเรียน โดยให้มีรูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียนได้ อย่างดีที่สุดพร้อมกับสร้างสรรค์สภาพการดำเนินงานที่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนมีความสุขและได้พัฒนาสู่ชีวิต และสังคมที่ดีงาม ตามหลักภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา สีสภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา เป็นหลักธรรมในการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน เป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในชีวิต รู้จักประพฤติ ปฏิบัติตน ได้แก่

๑) กายภาวนา คือ การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายและปฏิบัติต่อสิ่ง เหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สีสภาวนา คือ การฝึกอบรมให้มีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนกับผู้อื่น เกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ เป็นต้น

^{๒๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถียุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๓.

๔) ปัญญาภาวา คือ การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันโลก และชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดพ้นจากความทุกข์แก่ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

สรุป

การพัฒนา เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดีซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต โดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

ในการพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้ มีขั้นตอนเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้เป็นแนวทางการสอนของครูที่กำหนดไว้ล่วงหน้า มีการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นขั้นตอนหรือกระบวนการ โดยมี การปฏิบัติงาน โดยครูหรือผู้อื่นสามารถนำเอกสารนั้นไปสอนในห้องเรียนได้เลย องค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชีวิต สารสำคัญ สารการเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ สื่อแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และบันทึกหลังการจัดการเรียนรู้

การพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้โดยนำหลักภาวา ๔ มาบูรณาการ ได้แก่ กายภาวา สีสภาวา จิตตภาวา และปัญญาภาวา เป็นหลักธรรมในการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน ได้แก่

- ๑) กายภาวา คือ การฝึกอบรมกาย การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
- ๒) สีสภาวา คือ การฝึกอบรมให้มีระเบียบวินัย
- ๓) จิตตภาวา คือ การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญองกาม
- ๔) ปัญญาภาวา คือ การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันโลก

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการจัดกิจกรรมการอ่านเชิงวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเนชั่น มันทิมิเดียร์กรุ๊ป จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖.

จิราภรณ์ บุญประเสริฐ และคณะ. **การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ หน่วยการเรียนรู้เรื่อง ไฟฟ้า กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐.

ชนาธิป พรกุล. **การออกแบบการสอน**. กรุงเทพมหานคร: วี ปรีน, ๒๕๕๕.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. **การจัดการเรียนรู้แนวใหม่**. นนทบุรี: สหมิตรพรีนติ้งแอนด์พลัสลิงซ์, ๒๕๕๓.

ทิตนา เขมมณี. **การวิทยาการด้านความคิด**. กรุงเทพมหานคร: เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมนเนจเม้นท์, ๒๕๔๕.

- นรินทร์ จงวุฒิเวศน์. **แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๐.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับเต็ม)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินเตอร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **โรงเรียนวิถิพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๒.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์. **เอกสารประกอบการสอน พัฒนาการเรียนการสอน**. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.
- สถาพร พฤษภูมิกุล. **คุณภาพผู้เรียน เกิดจากกระบวนการเรียนรู้**. สระแก้ว: คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตสระแก้ว, ๒๕๕๘.
- สนธยา พลศรี. **เครือข่ายของการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๒.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **รายงานเบื้องต้นการเสริมสร้างคุณธรรมในระบบการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: วิ.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๐.
- สุคนธ์ สนิธพานนท์ และคณะ. **การจัดการบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. **หลักการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๕๓.